

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ

Για το Γυμνάσιο

Αγγελική Χρόνη-
Φιλόλογος

1^ο Γυμνάσιο Γλυκών
Νερών

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Αφηγηματικοί τρόποι:

Πρόκειται για τις τεχνικές εκείνες με τις οποίες ένας συγγραφέας παρουσιάζει ένα γεγονός. Ειδικότερα:

- α. Δήγηση/ Αφήγηση: πρόκειται για την παρουσίαση του γεγονότος
- β. Περιγραφή: πρόκειται για την εικόνα, με την οποία ο συγγραφέας αναπαριστά κάποιο αντικείμενο, ώστε να δημιουργείται η εντύπωση ότι το βλέπει μπροστά του. Επιβραδύνει τη δράση. Υπάρχουν εικόνες οσφρητικές, ακουστικές, κινητικές, ρεαλιστικές, λυρικές.
- γ. Διάλογος: δραματοποίηση της αφήγησης. Οι ήρωες του μύθου ζωντανεύουν και μιλούν σε α' πρόσωπο. Προσδίδει στο κείμενο ζωντάνια.
- δ. Μονόλογος: διάλογος του ήρωα με τον εαυτό του. Αποκαλύπτει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του.
- ε. Σχόλιο: ο αφηγητής/ συγγραφέας «βγαίνει» έξω από την ιστορία και ασκεί κριτική ή διατυπώνει μια άποψη για ένα γεγονός, έναν ήρωα.

2. Οι «ρόλοι»:

α. Συγγραφέας:

Πρόκειται για αυτόν που γράφει την ιστορία, τον εμπνευστή.

β. Αφηγητής:

Πρόκειται για το πρόσωπο που διηγείται την ιστορία. Είναι η «φωνή» της ιστορίας. Διακρίνουμε δύο

βασικά είδη αφηγητή:

- i. Εξωτερικός αφηγητής: ο αφηγητής δε συμμετέχει στην ιστορία, αλλά γνωρίζει τα πάντα, ακόμα και τις πιο απόκρυφες σκέψεις των ηρώων. Πρόκειται για τον παντογνώστη αφηγητή. Η αφήγηση γίνεται σε γ' πρόσωπο
- ii. Εσωτερικός αφηγητής: ο αφηγητής είναι ένας από τους ήρωες της ιστορίας. Η αφήγηση γίνεται σε α' πρόσωπο. Όταν ο συγγραφέας, ο αφηγητής και ο κεντρικός ήρωας συμπίπτουν έχουμε την περίπτωση της αυτοβιογραφίας.

γ. Ήρωας:

Πρόκειται για τον πρωταγωνιστή της ιστορίας

Παρατηρήσεις:

1. Ο συγγραφέας αποφασίζει και μοιράζει τους παραπάνω ρόλους. Υπάρχουν περιπτώσεις, όπου ο συγγραφέας, ο αφηγητής και ο ήρωας είναι τρία διαφορετικά πρόσωπα (περίπτωση τριτοπρόσωπου αφηγητή). Υπάρχει περίπτωση επίσης αυτοί οι τρεις ρόλοι να συμπίπτουν σε ένα πρόσωπο (περίπτωση αυτοβιογραφίας με αφήγηση σε α' πρόσωπο). Τέλος, υπάρχει περίπτωση ο αφηγητής να ταυτίζεται με τον ήρωα, αλλά όχι με το συγγραφέα (ο συγγραφέας μιμείται ένα πρόσωπο και αφηγείται σε α' πρόσωπο).
2. Επίσης ο συγγραφέας υπάρχει και περίπτωση να *συνομωτήσει* με τον αναγνώστη *εις βάρος* του ήρωά του, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της *ειρωνείας*.

3. Άλλα αφηγηματικά στοιχεία:

Τρόποι αφήγησης:

- α. Χρονολογική/ ευθύγραμμη σειρά: η αφήγηση των γεγονότων γίνεται με τη σειρά κατά την οποία συνέβησαν.
- β. Αναδρομική αφήγηση: ο αφηγητής σταματάει την αφήγηση σε κάποιο σημείο, για να αφηγηθεί κάτι που έγινε στο παρελθόν. Προσδίδει ενδιαφέρον στο κείμενο.

γ. Προδρομική/ προοικονομική αφήγηση: ο αφηγητής αποκαλύπτει στον αναγνώστη κάτι από αυτά που θα συμβούν στο μέλλον. Ο αναγνώστης γνωρίζει το τι και παρακολουθεί το πώς στη ιστορία.

Χρόνος αφήγησης:

α. Παρελθοντικοί χρόνοι (αόριστος- παρατατικός- υπερσυντέλικος): είναι οι χρόνοι της αφήγησης

β. (Ιστορικός ή δραματικός) ενεστώτας: χρησιμοποιείται στην αφήγηση (αντί για παρελθοντικό χρόνο) για να προσδώσει ζωντάνια.

γ. Μέλλοντας: Χρησιμοποιείται στην αφήγηση (αντί για παρελθοντικό χρόνο) για να προσδώσει ζωντάνια.

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

1. Βιογραφικά είδη:

Πρόκειται για αφηγήσεις της ζωής ενός προσώπου πραγματικού. Διακρίνουμε τα εξής είδη:

α. Βιογραφία: Ονομάζουμε την αφήγηση σε πεζό λόγο ενός επιφανούς ανθρώπου, ιστορικού προσώπου, γραμμένη από κάποιο άλλο πρόσωπο

- β. Μυθιστορηματική βιογραφία: ο συγγραφέας ξεκινά από τα πραγματικά γεγονότα της ζωής ενός ανθρώπου, προσθέτει όμως και πολλά στοιχεία ανεξακρίβωτα ή δικής του επινόησης, για να προσδώσει στο έργο του λογοτεχνική αξία.
- γ. Αυτοβιογραφία: συνεχές αφηγηματικό κείμενο, στο οποίο ένας άνθρωπος γράφει ο ίδιος για την ιστορία της ζωής του (ή μέρος της) σε μεταγενέστερο χρόνο από τα όσα εξιστορεί, κάτι στο οποίο οφείλεται ένα μέρος της λογοτεχνικότητάς του.
- δ. Μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία: πρόκειται για μυθιστόρημα που διανθίζεται με αυτοβιογραφικά στοιχεία.
- ε. Απομνημονεύματα: η από μνήμης γραπτή έκθεση ή αφήγηση των γεγονότων, τα οποία ο συγγραφέας έζησε από πολύ κοντά ως αυτόπτης μάρτυρας ή πήρε μέρος σε αυτά. Διαφέρουν από την αυτοβιογραφία ως προς το εξής: ο συγγραφέας αφηγείται το κομμάτι εκείνο της ζωής του που σχετίζεται με τη συμμετοχή του σε σημαντικά γεγονότα της εποχής του. Έχουν έντονο υποκειμενικό χαρακτήρα και αποτελούν έμμεση ιστορική πηγή.
- στ. Ημερολόγιο: η συστηματική καταγραφή από ένα άτομο των πιο σημαντικών γεγονότων της προσωπικής του ζωής, καθώς και της δημόσιας ζωής της εποχής του. Το κείμενο αυτό έχει προσωπικό χαρακτήρα (πολλές φορές και εξομολογητικό) και δε γράφεται για να δημοσιευτεί ή

να διαβαστεί από κάποιον άλλον εκτός από τον ίδιο το συγγραφέα. Γι' αυτό και η γραφή του πολλές φορές είναι ελλειπτική, συνθηματική, περιέχει σχόλια, σκέψεις και γενικότερα πρόκειται για μια υποκειμενική καταγραφή όλων όσων απασχολούν το άτομο.

2. Δημοτικό τραγούδι:

Προφορική, λαϊκή, ομαδική ποιητική δημιουργία, γραμμένη σε ιαμβικό ανομοιοκατάληκτο δεκαπεντασύλλαβο.

Γιώργος Σικελιώτης- Οικογένεια

3. Διήγημα:

Είδος πεζογραφίας που για τη συντομία του, τη λιτότητα και την πυκνότητα. Επικεντρώνεται συνήθως σε ένα επεισόδιο από τη ζωή του ήρωα, το οποίο όμως αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικό.

4. Λαϊκό παραμύθι:

Έντεχνη λαϊκή- προφορική αφήγηση με φανταστικό περιεχόμενο και με στόχο να τέρψει (: διασκεδάσει), να συγκινήσει, να διδάξει. Μαζί με τα δημοτικά τραγούδια αποτελούν μέρος της λαϊκής παράδοσης. Μερικά χαρακτηριστικά των λαϊκών παραμυθιών:

α. Ως προς τη μορφή:

- i. Έντονη προφορικότητα

ii. Εκφράσεις: «μια φορά κι έναν καιρό», «έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα»

β. Ως προς το περιεχόμενο:

i. Κινούνται σε έναν κόσμο εξωπραγματικό και υπερφυσικό

ii. Οι ήρωες είναι δράκοι, γίγαντες, μάγισσες, βασιλιάδες, αλλά και άνθρωποι του λαού. Συνήθως είναι ανώνυμοι.

5. Μυθιστόρημα:

Εκτενές και σύνθετο είδος πεζογραφίας.

6. Ποίηση:

α. Παραδοσιακή ποίηση: χαρακτηριστικά της:

- ✓ Καθαρότητα νοημάτων
- ✓ Έλλογη και λυρική διατύπωσή τους
- ✓ Αυστηρά μετρικά σχήματα
- ✓ Αυστηρές στιχουργικές μορφές
- ✓ Αυστηρές στροφικές μορφές.

Γιάννης Γαϊτής- Σύνθεση

β. Μοντέρνα ποίηση: υπάρχει «σπάσιμο» της παραδοσιακής αισθητικής του στίχου.

Συγκεκριμένα:

- ✓ Κατάργηση ομοιοκαταληξίας & μέτρου (πεζολογικός στίχος). Πολλές φορές δεν υπάρχει παρά η στοιχειώδης στίξη.
- ✓ Απομάκρυνση από τον «μύθο» και σταδιακή αποσύνδεση των λέξεων από το «νόημά» τους:
- ✓ Πρωτότυποι συνδυασμοί λέξεων
- ✓ Υπαινικτική χρήση της γλώσσας
- ✓ Ελλειπτικότητα νοημάτων, ασάφεια

ΜΟΡΦΗ- ΤΕΧΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Εκφραστικά μέσα:

Πρόκειται για τους τρόπους με τους οποίους ο συγγραφέας χειρίζεται το υλικό του, ώστε να το παρουσιάσει με πιο ενδιαφέροντα και παραστατικό τρόπο. Συνδέονται με τη γλώσσα (λεξιλόγιο, σύνταξη, σχήματα λόγου, ρητορικές ερωτήσεις¹) αλλά και με πολλά στοιχεία αφηγηματικής τεχνικής (: εικόνα, διάλογο, μονόλογο, σχόλιο).

2. Σύνδεση προτάσεων:

- α. Παρατακτική σύνδεση: σύνδεση προτάσεων με παρατακτικούς συνδέσμους. Πρόκειται για απλό είδος σύνδεσης και προσδίδει στο λόγο έντονη προφορικότητα.

¹ Ερωτήσεις στις οποίες δεν περιμένουμε απάντηση. Ως προς τη λειτουργία τους στο κείμενο, «ανεβάζουν» τον τόνο του.

β. Υποτακτική σύνδεση: σύνδεση προτάσεων με υποτακτικούς συνδέσμους. Πρόκειται για πιο απαιτητικό είδος σύνδεσης.

γ. Ασύνδετο σχήμα: παράταξη εννοιών, προτάσεων χωρίς σύνδεσμο. Συνδέονται μεταξύ τους με κόμμα. Το σχήμα αυτό αποδίδει το γρήγορο κι έντονο λόγο/ ύφος.

3. Στιχουργική:

α. Μέτρο: είναι ο συνδυασμός τονισμένων και άτονων συλλαβών ενός στίχου, που δημιουργεί ρυθμό και μουσικότητα στο ποίημα. Μερικά μέτρα:

i. Ο ίαμβος: Αποτελείται από μία άτονη (υ) και μία τονισμένη συλλαβή (' _)

ii. Ο τροχάιος: Αποτελείται από μία τονισμένη συλλαβή (' _) και μία άτονη (υ)

iii. Ο ανάπαιστος: Αποτελείται από δύο άτονες (υ υ) και μία τονισμένη συλλαβή (' _)

iv. Ο δάκτυλος: Αποτελείται από μία τονισμένη συλλαβή (' _) και δύο άτονες (υ υ)

☞ Το μέτρο αποτελεί χαρακτηριστικό της παραδοσιακής ποίησης

β. Ομοιοκαταληξία: το ομόηχο των τελευταίων φθόγγων των στίχων σε ένα ποίημα. είδη ομοιοκαταληξίας:

i. Ζευγαρωτή: αβββ

ii. Πλεχτή: αβαβ

iii. Σταυρωτή: αββα

γ. Στροφές: οι ενότητες στις οποίες είναι χωρισμένο το ποίημα (τρίστιχες, τετράστιχες...)

☞ Στα δημοτικά τραγούδια ο στίχος είναι ανομοιοκατάληκτος ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος.

Η παραδοσιακή ποίηση έχει στιχουργική, ενώ τη νεότερη ποίηση έχουμε ελεύθερο μέτρο και στίχο, καθώς ο ρυθμός είναι εσωτερικός .

Νικηφόρος Λύτρας- Το φίλημα

4. Σχήματα Λόγου:

Τα πιο σημαντικά είναι:

- α. Παρομοίωση: ένα αντικείμενο, το οποίο δε γνωρίζουμε, συγκρίνεται με κάποιο γνωστό σε όλους αντικείμενο για να δηλωθεί μία ιδιότητά του. Π. χ. : Λόγια **σαν** το γλυκό κρασί
- β. Προσωποποίηση: ²Αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε ζώα, φυτά πράγματα. Π. χ.: Η φύση γλυκονανουρίζει τον άνθρωπο
- γ. Μεταφορά: Αποδίδεται η ιδιότητα ενός αντικειμένου σε άλλο αντικείμενο, το οποίο στην πραγματικότητα δεν την έχει. Π.χ.: Οι ρίζες του ανθρώπινου γένους
- δ. Παρήχηση: είναι το σχήμα λόγου κατά το οποίο ένας φθόγγος επαναλαμβάνεται πολλές φορές σε γειτονικές λέξεις ή κάποιες λέξεις που μοιάζουν ηχητικά βρίσκονται η μία κοντά στην άλλη.
Πχ: τρανή λαλιά, τρόμου λαλιά ρητή κατά το κάστρο

² Προσοχή στον «Ανιμισμό» που δεν πρέπει να συγχέεται με την προσωποποίηση: Η βάση του ανιμισμού είναι ότι οι άνθρωποι, τα φυτά, τα ζώα και τα ουράνια σώματα κατέχουν ψυχή ανεξάρτητη από τη φυσική ύπαρξη.

- ε. Επανάληψη: μία λέξη ή φράση επαναλαμβάνεται αυτούσια δύο ή περισσότερες φορές δίπλα-δίπλα. Π.χ: Παιδί μου, παιδί μου
- στ. Αντίθεση: παράθεση δύο αντίθετων εννοιών Π.χ. φτωχός-πλούσιος
- ζ. Υπερβολή: μεγαλοποίηση αντικειμένων πέραν των φυσικών τους ορίων. Π.χ. Τ' αδέρφια σχίζουν τα βουνά και δέντρα ξεριζώνουν
- η. Συνεκδοχή: χρησιμοποιείται το ένα ή το μέρος του συνόλου, αντί για τα πολλά ή το σύνολο. επίσης, χρησιμοποιείται η ύλη, αντί για το αντικείμενο που είναι κατασκευασμένο από αυτό. Π.χ.: Ο Έλληνας δεν έχει σωστή οδική συμπεριφορά. (αντί για: οι Έλληνες)
- θ. Οξύμωρο: Συνδέει δύο έννοιες φαινομενικά αντίθετες, αλλά στο βάθος εκφράζεται ένα λογικό νόημα. Π.χ.: Αυτός ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας! (δηλ. ο κόσμος φαίνεται μικρός, αλλά έχει μεγάλη αξία).
- ι. Ειρωνεία: χρήση λέξεων με προσποίηση, δηλ το σημασιολογικό τους περιεχόμενο είναι αντίθετο από αυτό που έχουμε στο νου. Π.χ.: Ωραία τα κατάφερες! (αντί: τα έκανες θάλασσα)
- ☞ Τα σχήματα λόγου όχι μόνο δίνουν ζωντάνια στο λόγο, αλλά συμβάλλουν και στο συμβολικό – αλληγορικό λόγο (ο λόγος που κρύβει νοήματα διαφορετικά από αυτά που φανερώνουν οι λέξεις. Με άλλα λόγια, άλλα γράφονται, άλλα εννοούνται)

5. Σημεία στίξης:

Τα σημεία στίξης στο γραπτό λόγο «μεταφέρουν» μηνύματα. Ειδικότερα:

- α. Ερωτηματικό: (;) σημειώνεται στο τέλος μιας ερωτηματικής φράσης.
- β. Αποσιωπητικά: (...) δηλώνουν ότι η φράση μένει ανολοκλήρωτη είτε γιατί μπορεί να εννοηθεί εύκολα είτε γιατί ο γράφων βρίσκεται σε αμηχανία (συγκίνηση, ντροπή). Επίσης μπορεί να δηλώνουν περιφρόνηση, απειλή.
- γ. Θαυμαστικό: (!) χρησιμοποιείται για να εκφράσει συναισθήματα ή να δώσει έμφαση στο λόγο.
- δ. Εισαγωγικά : («...»): χρησιμοποιείται για να ακυρώσει την κυριολεκτική σημασία της λέξης.
Συχνά αποδίδει ειρωνική χροιά στο λόγο.

6. Ύφος:

Πρόκειται για τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο ο λογοτέχνης εκφράζει τη σκέψη του και τον ψυχικό του κόσμο.

- α. Βασικά στοιχεία ύφους: η γλώσσα, η σύνταξη, τα σχήματα λόγου, τα εκφραστικά μέσα
- β. Είδη ύφους:

- ✓ Απλό: χωρίς περιττά στολίδια
- ✓ Υψηλό (ή μεγαλοπρεπές): περιεχόμενο με υψηλές έννοιες και λεκτικό πλούτο. Η υπερβολή το κάνει πομπώδες.
- ✓ Λυρικό: έκφραση συναισθημάτων και ψυχικού κόσμου και σε ένα κείμενο συνδέεται και με τη χρήση πλούσιων εκφραστικών μέσων (εικόνες, σχήματα λόγου κτλ)

Αγγελική Χρόνη-Φιλολόγος